

УДК 332.1:331.101.262:355.02(477)

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.203.263-268>**Шлапак А.В.**

доктор економічних наук

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Shlapak Alla

Dr. of Economic Sc.

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

<https://orcid.org/0000-0001-8697-7039>**Кузьменко Д.С.**

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Kuzmenko Denys

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

<https://orcid.org/0009-0006-2722-0531>

РОЗВИТОК МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ В УМОВАХ ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Статтю присвячено аналізу розвитку міських агломерацій України в умовах дії військового стану з акцентом на економічну активність та людський капітал як ключовий ресурс стійкості. У роботі розкрито динаміку змін в економічному просторі агломерацій, зумовлену факторами внутрішньої міграції, зростанням навантаження на соціальну інфраструктуру, релокацією бізнесу та змінами у структурі ринку праці. Значну увагу приділено процесам інтеграції внутрішньо переміщених осіб у локальні економіки, розвитку підприємницьких ініціатив, цифровізації управління та інституційної взаємодії муніципалітетів із громадським сектором. У статті також проаналізовано роль освітніх та перекваліфікаційних програм у підтримці людського капіталу в агломераційних центрах, що стали хабами соціальної та економічної адаптації. Автори доводять, що в умовах тривалої кризи саме розвиток людського капіталу є фактором, який не лише забезпечує функціональність міських систем, а й формує потенціал для їхнього повоєнного відновлення. Зроблено висновок про необхідність стратегічного управління людським потенціалом в агломераціях як інструменту регіонального розвитку та підвищення стійкості економіки.

Ключові слова: міська агломерація; військовий стан; економічна активність; людський капітал; внутрішньо переміщені особи; ринок праці; урбаністика; стійкість; регіональний розвиток.

DEVELOPMENT OF URBAN AGGLOMERATIONS DURING MARTIAL STATE MEASURES

The article examines the specifics of the functioning of urban agglomerations of Ukraine under martial law, with a special emphasis on the transformation of economic activity and the development of human capital. Urban agglomerations traditionally play the role of an engine of economic growth, centers of innovation and the formation of labor resources. However, in conditions of armed conflict, their role is significantly complicated due to increased demographic pressure, destruction of infrastructure, security risks and changes in the socio-economic profile of the population. In this context, it becomes important to study the mechanisms of adaptation of agglomerations to new challenges, in particular through the prism of activating human capital, which remains a key resource for economic recovery. The article analyzes the dynamics of economic activity in key Ukrainian agglomerations - Kyiv, Lviv, Dnipro, Kharkiv - in the period since the beginning of the full-scale invasion. Special attention is paid to the processes of internal business relocation, adaptation of labor resources, development of the IT sector and educational initiatives in the new conditions. Examples of effective integration of internally displaced persons into local economies, activation of small and medium-sized businesses, as well as the launch of retraining and distance education programs, which were a response to structural changes in the labor market, are given.

The role of institutional interaction between local governments, civil society, and business in creating conditions for the preservation and development of human capital is separately highlighted. In particular, the practices of digitalization of administrative services, support for local startups, municipal vocational education programs for IDPs, and initiatives in the field of psycho-emotional resilience of the population are considered.

The practical value of the article lies in the formulation of recommendations for supporting human capital as a driving

force for the resilience of urban agglomerations. Among them: creating conditions for continuous learning and digital transformation of education, developing municipal platforms for employment and entrepreneurship, supporting social capital institutions, and integrating strategic human potential management approaches into post-war recovery plans.

Keywords: urban agglomeration; martial law; economic activity; human capital; internally displaced persons; labor market; urbanism; sustainability; regional development.

JEL classification: R11, R58, J24, O15, H12.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні призвела до глибоких соціально-економічних трансформацій, що безпосередньо вплинули на функціонування міських агломерацій як ключових центрів економічної активності, соціальної мобільності та інноваційного розвитку. Військовий стан суттєво змінив просторову структуру країни: значна частина населення була змушена переміститися з прифронтових та окупованих територій до найбезпечніших регіонів, що призвело до зростання навантаження на інфраструктуру великих міст та створило нові виклики для ринку праці, житлового забезпечення та системи управління.

Водночас агломераційні утворення продемонстрували високий потенціал до адаптації та згуртування ресурсів, зокрема людського капіталу, для підтримки економічної стійкості та реалізації критично важливих функцій у кризовий період. В цих умовах особливого значення набувають питання трансформації економічної активності, механізмів залучення та підтримки внутрішньо переміщених осіб, ефективного використання трудового потенціалу, а також формування нових моделей взаємодії між державою, бізнесом та громадянським суспільством.

Незважаючи на значний суспільний інтерес, наукова розробленість проблеми розвитку міських агломерацій в умовах військового стану залишається недостатньою, особливо в контексті комплексного аналізу впливу кризи на людський капітал як стратегічний ресурс повоєнного відновлення. Це зумовлює необхідність поглибленого дослідження ролі міських агломерацій в забезпеченні стійкості економіки України з урахуванням просторових, соціальних та управлінських факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку міських агломерацій у кризових умовах, зокрема під час збройних конфліктів, перебуває на перетині досліджень з урбаністики, регіональної економіки, соціології та публічного управління. Вітчизняні науковці наголошують на зростанні ролі агломерацій як центрів стабілізації, адаптації та соціально-економічної реінтеграції населення. Зокрема, К. Кравченко зазначає, що великі міські утворення стали хабами переміщення та концентрації трудових та освітніх ресурсів, водночас стикаючись з проблемами інфраструктурної перевантаженості та асиметричного розвитку [3]. Подібні висновки зустрічаються і в роботах українських урбаністів, які досліджують роль агломерацій у забезпеченні територіальної стійкості [4; 7].

У контексті дослідження людського капіталу варто відзначити праці В. Гойчука та Н. Любомудрова, де акцент зроблено на важливості формування адаптивних освітніх моделей, які дозволяють оперативно реагувати на зміни у структурі зайнятості [5]. Окрема увага

приділяється внутрішньо переміщеним особам (ВПО) як мобільному компоненту трудового потенціалу, здатному сприяти регіональному розвитку за умов наявності відповідної політики інтеграції [8].

На міжнародному рівні важливим джерелом є дослідження Світового банку, яке вказує на значну втрату людського капіталу внаслідок війни в Україні, але також підкреслює потенціал великих міст до економічного відновлення за умов підтримки освітніх, цифрових та соціальних інституцій [9]. У дослідженні OECD зроблено акцент на необхідності міжсекторальної координації в агломераціях та ролі місцевих громад в управлінні кризовими процесами [6]. Праці таких авторів, як Вергара-Перучич і Річард Флорида [1] та Ходжес П.Е. і Карсон С.А. [2], також підкреслюють, що міста мають вищий потенціал до інновацій та самовідновлення порівняно із сільськими територіями, особливо завдяки сконцентрованому людському капіталу.

Незважаючи на певну кількість наукових напрацювань, відсутність цілісного аналізу трансформації економічних активностей та людського капіталу в агломераціях України в умовах війни свідчить про існування значущої наукової проблеми, яка потребує системного вивчення.

Метою статті є дослідження трансформацій соціально-економічного розвитку міських агломерацій України в умовах військового стану з акцентом на зміну економічної активності та ролі людського капіталу як ключового ресурсу адаптації, стійкості та потенційного відновлення.

Виклад основних результатів дослідження. Міська агломерація – це форма територіальної організації суспільства, що передбачає просторову концентрацію населення, економічну активність та інфраструктуру навколо великого міста-ядра та пов'язаних з ним адміністративно чи функціонально менших населених пунктів. В економічній літературі агломерація розглядається як функціонально-інтегрована територія, що характеризується високою інтенсивністю соціально-економічних зв'язків, транспортною та трудовою мобільністю, наявністю спільного ринку праці, товарів та послуг [4; 7].

Агломерації відіграють роль драйверів інноваційного розвитку, концентрації людського капіталу та інфраструктурної модернізації. Вони створюють сприятливе середовище для розвитку підприємництва, формування кластерів та цифрової економіки [2]. Проте в умовах соціально-політичної кризи чи збройного конфлікту функціонування міських агломерацій набуває нового змісту. З одного боку, такі території часто зазнають сильнішого тиску через міграцію, руйнування інфраструктури, порушення логістичних та адміністративних ланцюгів. З іншого – саме агломерації

можуть виступати опорними зонами для стабілізації ситуації, надання гуманітарної допомоги, забезпечення доступу до базових послуг та формування стратегій відновлення [3; 6].

У період військового стану міські агломерації України, особливо ті, що розташовані у відносно безпечних регіонах (Київ, Львів, Вінниця тощо), стали центрами інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), адаптації бізнесу, освітніх ініціатив та нових форм зайнятості. Такі території виконують функції логістичних вузлів, центрів координації волонтерських та соціальних проєктів, а також є ключовими ланками у відновленні економічної активності [5; 9].

Особливістю функціонування агломерацій у кризовий період є:

- переформатування внутрішньої структури економіки (зростання частки сервісного та ІТ-сектору);
- перевантаження інфраструктури (транспортної, житлової, медичної, освітньої);
- зміна трудових потоків та деформація ринку праці (нерівномірність зайнятості, зростання неформального сектору);
- інтенсифікація цифрових сервісів та управлінських рішень, зокрема в галузі соціальної підтримки;
- роль муніципального управління як першої лінії реагування на виклики та координатора мереж взаємодії між бізнесом, громадянським суспільством та державою [6; 8].

Таким чином, міські агломерації в умовах кризи демонструють як уразливість до системних потрясінь, так і високий потенціал до адаптації. Їх розвиток у період військового стану потребує переосмислення функціонального навантаження, інституційної спроможності та ролі людського капіталу як інтеграційного ресурсу відновлення.

У цьому контексті особливу увагу набуває людський капітал, який в умовах глибокої соціально-економічної турбулентності перестає бути лише фактором продуктивності і розглядається як один з ключових детермінантів стійкості територіальних систем, основою для формування інноваційних моделей відновлення.

Поняття людського капіталу сформувалося в дослідницькій традиції економіки праці як відповідь на необхідність оцінки нематеріальних ресурсів, що впливають на продуктивність, доходи та економічне зростання. Класичне визначення людського капіталу подається як сукупність знань, навичок, компетентностей, здоров'я та мотивацій, які визначають здатність індивідів до продуктивної діяльності [2; 5].

Теорія людського капіталу отримала розвиток у працях Т. Шульца, Г. Беккера, Є. Денісона та інших представників неокласичного напрямку, які доводили, що інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійну підготовку мають прямий вплив на зростання продуктивності праці та темпів національного економічного розвитку. У сучасній економічній науці людський капітал розглядається як ключовий компонент моделі ендогенного зростання, де джерелами прогресу виступають не стільки фізичні ресурси, скільки знання та інновації [5; 9].

В умовах дії кризових факторів – зокрема, військового конфлікту, переміщення населення, руйнування інфраструктури – роль людського капіталу не зменшується, а трансформується. Як зазначається у звіті Світового банку, саме людський капітал є тим ресурсом, який дає змогу суспільству адаптуватися до нових реалій, забезпечити гнучкість ринку праці, активізувати самозайнятості та створити нові форми економічної діяльності [9].

У регіональному вимірі людський капітал є основою економічної стійкості. На думку українських дослідників в міських агломераціях наявність кваліфікованого та мобільного трудового ресурсу сприяє сприятливій адаптації до ринкових змін, а також забезпечує економічне відновлення через розвиток інноваційної та підприємницької діяльності [5]. Вони наголошують на необхідності розвитку адаптивної освітньої інфраструктури, що дозволяє реагувати на структурні зсуви у зайнятості та потреби ринку.

Водночас, у науковому дискурсі зростає увага до «м'яких» компонентів людського капіталу – таких як емоційний інтелект, стресостійкість, готовність до змін, здатність до міжсекторальної взаємодії. Саме ці якості виявилися вирішальними в умовах повномасштабного втооргнення, коли інститути держави та ринку виявили часткову неієздатність, а соціальні мережі, волонтерство та самоорганізація стали новим джерелом стійкості [8].

Таким чином, людський капітал у сучасному трактуванні виступає не лише фактором продуктивності, а й фундаментом соціальної адаптації, інституційного оновлення та локального розвитку. В умовах війни це поняття набуває нового виміру, де ключовими стають не лише економічні, а й соціально-культурні характеристики – здатність до співпраці, навчання, емпатії, солідарності.

Практична реалізація цього потенціалу найяскравіше виявляється у функціонуванні міських агломерацій, які в умовах війни стали осередками економічної мобілізації, соціальної інтеграції та управлінської гнучкості. З метою глибшого розуміння динаміки трансформаційних процесів доцільно проаналізувати, як змінювалася економічна активність українських агломерацій під впливом військових викликів та які ролі у цих процесах відіграли людські ресурси.

Військовий стан, запроваджений внаслідок повномасштабної агресії проти України, спричинив глибокі трансформації соціально-економічного середовища, зокрема у структурі та динаміці економічної активності у межах міських агломерацій. Ці територіальні утворення стали не лише осередками соціальної мобілізації та гуманітарного реагування, а й платформами збереження та переформатування економічних процесів. На тлі зруйнованої інфраструктури, переміщення підприємств та мільйонів громадян агломерації виявилися здатними забезпечити базову економічну стійкість та створити умови для функціонування локального бізнесу, самозайнятості та інтеграції ВПО у місцеві ринки праці [3; 5; 6].

Однією з визначальних тенденцій стало просторове

зміщення економічної активності із зони бойових дій у центральні та західні регіони. За даними Мінекономіки, до кінця 2023 року понад 800 підприємств змінили своє місце дислокації, з яких абсолютна більшість вибрали саме великі міські агломерації як середовище з наявною інфраструктурою, ринком праці та доступом до споживача [10]. У цьому контексті агломерації Львова, Києва, Вінниці стали ключовими центрами концентрації ділової активності, демонструючи при цьому гнучкість управлінських структур та здатність швидко реагувати на зростання навантаження на інфраструктуру.

Ринок праці в агломераціях зазнав помітної трансформації. У зв'язку з тимчасовим припиненням роботи великих підприємств та скороченням формальної зайнятості, відбулося зростання ролі самозайнятості, дистанційної роботи, фрілансу та гіг-економіки. За оцінками Світового банку, рівень самозайнятості у великих містах України у 2022–2023 роках зріс щонайменше на 12–15%, що підтверджує високу адаптивність населення до нових економічних умов [9]. Водночас українські дослідники наголошують на актуалізації проблем тінізації економіки, нестачі кваліфікованих кадрів у технічному та сервісному секторах, а також перевантаженості міських систем соціального забезпечення [11–13].

Особливе значення у відновленні та підтримці економічної активності в агломераціях відіграють ВПО, які стали джерелом як демографічного, так і трудового потенціалу. Як показують регіональні дослідження, у Львівській агломерації муніципальні програми інтеграції ВПО, зокрема у сфері перекваліфікації та мікро підприємництва, охопили понад 10 тисяч осіб у 2022–2023 роках [6]. У Києві зросла частка внутрішньо переміщених осіб серед зареєстрованих ФОП, що свідчить про високий рівень залученості новоприбулих громадян до місцевої економіки [3; 8].

Малий та середній бізнес (МСБ) виявився найбільш гнучким сегментом, здатним швидко реагувати на структурні зсуви. Агломераційні утворення забезпечили необхідні умови для його відновлення через інституційну підтримку, наявність освітніх хабів, бізнес-інкубаторів та цифрових платформ. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2023 році кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання у сферах ІТ, освіти, креативних індустрій та послуг у Києві, Львові та Вінниці перевищила довоєнні показники на 8–12% [10]. Це свідчить про перехід міської економіки до більш гнучких, інноваційно зорієнтованих форм, що базуються на знаннях, цифровій компетентності та підприємницькій ініціативі.

Водночас, агломерації стикаються з низкою викликів, що обмежують їх економічний потенціал у воєнний період. Серед них – дефіцит житла, зростання навантаження на освітню та медичну інфраструктуру, регіональні диспропорції у доступі до ресурсів, а також недостатність цільових програм фінансування розвитку людського капіталу. Вирішення цих проблем потребує системного стратегічного планування на рівні місцевого самоврядування, міжмуніципальної

координації, а також підтримки з боку держави та міжнародних партнерів [6; 9].

Таким чином, економічна активність міських агломерацій України в умовах війни набуває нових рис: мобільність, фрагментарність, цифровізація та орієнтація на людський капітал як головний ресурс стійкості. Агломерації поступово трансформуються в адаптивні системи, здатні виконувати функції стабілізаційних та відновлювальних центрів навіть в умовах тривалої невизначеності.

У сучасних умовах тривалої воєнної кризи людський капітал стає не лише об'єктом соціальної політики, а ключовим суб'єктом економічної та інституційної трансформації міських агломерацій. На відміну від традиційних ресурсів – фінансових, інфраструктурних, адміністративних – саме людський капітал виявив здатність до гнучкої адаптації, створення нових форм зайнятості, ініціювання громадських та підприємницьких практик, а також підтримки базового функціонування урбаністичних систем [5; 8].

В умовах вимушеної міграції, масової релокації бізнесу, руйнування частини освітньої та медичної інфраструктури агломераційне середовище постало як простір соціально-економічної інтеграції та перекваліфікації.

Особливу актуальність набули муніципальні та доросльські програми, спрямовані на підтримку професійного розвитку та соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Наприклад, у Львівській агломерації реалізовано серію навчальних програм спільно з міжнародними партнерами, що охопили понад 10 тис. учасників, включаючи жінок, молоді та людей передпенсійного віку [6]. Такі ініціативи не лише підвищують рівень зайнятості, а й сприяють розширенню горизонтів соціальної мобільності.

Варто також підкреслити роль людського капіталу в активізації громадянської участі та соціального підприємництва [3; 8, 11, 12].

Не менш важливим є психоемоційний вимір людського капіталу – здатність до стійкості, взаємодії, емпатії, солідарності.

Однак, незважаючи на високий потенціал людського капіталу, його реалізація в умовах війни має низку обмежень. До ключових бар'єрів належать: перевантаження освітньої інфраструктури, нестача цільових програм професійного навчання, низький рівень доступу до психологічної підтримки, а також диспропорції між ядром та периферією агломерацій у доступі до послуг. Ці виклики потребують стратегічного підходу до управління людським потенціалом на рівні регіональних та муніципальних політик [4; 6].

Таким чином, людський капітал у воєнний період виявився не лише критичним ресурсом виживання, а й джерелом інноваційного потенціалу та відновлення. Міські агломерації, які здатні не просто зберігати, а й розвивати свій людський потенціал, мають вищі шанси на стійке посткризове відновлення.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що міські агломерації України в умовах військового стану виступають не лише територіями підвищеного ризику

та соціального навантаження, а й просторами концентрації адаптивного потенціалу, інноваційних практик та ресурсів для сталого функціонування. Вони виконують функції стабілізаційних центрів, здатних до оперативної перебудови соціально-економічної структури, підтримки життєдіяльності населення та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві економіки.

Значна частина економічної активності у воєнний період перерозподілилася на користь агломерацій, що мають розвинену інфраструктуру, ринки праці та високий рівень цифровізації. Спостерігається зміна структури зайнятості: зростання частки самозайнятості, гнучких форм праці, мікропідприємництва. Малий та середній бізнес демонструє вищий рівень адаптивності в агломераційних умовах, особливо за наявності підтримки з боку місцевої влади та донорських структур.

Ключовим фактором економічної адаптації та трансформації виявився людський капітал, який виступає рушієм не лише продуктивності, а й соціальної згуртованості, управлінської гнучкості та інституційного оновлення. Його якісні характеристики – професійна

мобільність, цифрова компетентність, здатність до навчання, громадянська активність стали основою для створення нових форм економічної участі в агломераціях.

Водночас виявлено ряд обмежень у реалізації потенціалу людського капіталу, зокрема: нерівномірний доступ до освітніх та соціальних послуг, інфраструктурне перевантаження, фрагментованість програм перекваліфікації та відсутність системної політики підтримки на місцевому рівні.

Отже, ефективна підтримка людського капіталу у міських агломераціях має стати пріоритетом державної та муніципальної політики не лише у кризовий, а й у післявоєнний період. Така політика має спиратися на довгострокове бачення розвитку територій, інтеграцію формальної та неформальної освіти, децентралізоване управління ресурсами та розбудову інституцій соціального капіталу. Агломерації, які зможуть активізувати та утримати людський потенціал, матимуть стратегічну перевагу у процесах національного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Vergara-Perucich, F. (2019). Richard Florida: The new urban crisis: how our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class—and what we can do about it. *J Hous and the Built Environ*, No. 34. Pp. 647–649. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10901-018-9632-3>.
2. Hodges, P.E., & Carson, S.A. (2012). The Triumph of the City: How our Greatest Invention Makes us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier. *The Social Science Journal*, № 49(4). Pp. 558–560. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2012.11.003>.
3. Кравченко К. (2022). Дослідження урбанізації та міських агломерацій: вітчизняний досвід, проблеми та перспективи. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*, № 838. Pp. 82-99. URL: <https://geochnu.top/index.php/journal/article/view/123>.
4. Функціональні типи територій у фокусі державної регіональної політики: методологія ідентифікації та інструментарій стимулювання розвитку: монографія. ред. Сторонянська І.З. Львів, 2022. 492 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220007.pdf>.
5. Гойчук В., Любомудрова Н. (2024). Чинники формування людського капіталу підприємств в умовах нестабільності. *Економіка та суспільство*, № 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-127>.
6. The implications for OECD regions of the war in Ukraine: An initial analysis. (2022). OECD Publishing. URL: <https://sal0.li/D3F3525>.
7. Ткач С.М., Панас Я.В. (2024). Міські агломерації в регіонах України: передумови та перспективи розвитку в умовах війни. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Вип. 167(3). С. 62-70. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-3-9>.
8. Поліщук В., Олексюк Н., Бачинська О. (2023). Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади: соціально-економічний аспект. *Управління змінами та інновації*, № 6. С. 5-9. DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-6-1>.
9. Ukraine rapid damage and needs assessment. (2023). World Bank. URL: <https://sal0.li/843c29B>.
10. Економіка України у 2023 році: головне. (2024). Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/>.
11. Verkhovod, I., Sysoiev, O., Marukhlenko, O., Haleta, Y., & Polishchuk, N. (2025). Procesos de transformación en el ámbito social bajo la ley marcial: retos y oportunidades. *Interacción Y Perspectiva*, No. 15(2). Pp. 570-582. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15092411>.
12. Rossikhin, V., Babichev, A., Marukhlenko, O., Kravchuk, O., & Shtykun, O. (2023). Development of territorial communities' potential as a factor of socio-ecological development of territories: Desarrollo del potencial de las comunidades territoriales como factor de desarrollo socioecológico de los territorios. *Cuestiones Políticas*, No. 41(77). Pp. 205-226. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.14>.
13. Олещенко В.Ю., Бобер Л.П., Марухленко О.В. (2025). Відкрите урядування як чинник демократичного розвитку: міжнародний досвід та українські перспективи. *Публічне адміністрування та національна безпека*, № 4. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2025-4-10900>.

References:

1. Vergara-Perucich, F. (2019). Richard Florida: The new urban crisis: how our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class—and what we can do about it. *J Hous and the Built Environ*, No. 34. Pp. 647–649. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10901-018-9632-3>. [in English].
2. Hodges, P.E., & Carson, S.A. (2012). The Triumph of the City: How our Greatest Invention Makes us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier. *The Social Science Journal*, № 49(4). Pp. 558–560. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2012.11.003>. [in English].
3. Kravchenko, K. (2022). Doslidzhennia urbanizatsii ta miskykh ahlomeratsii: vitchyzniani dosvid, problemy ta perspektyvy [Research on urbanization and urban agglomerations: domestic experience, problems and prospects]. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, No. 838. Pp. 82–99. DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2022.838.82-99>. [in Ukraine].
4. Storonianska, I.Z. (ed). (2022). Funktsionalni typy terytorii u fokusi derzhavnoi rehionalnoi polityky: metodolohiia identyfikatsii ta instrumentarii stymuliuvannia rozvytku [Functional types of territories in the focus of state regional policy: identification methodology and development stimulation tools]: monograph. Lviv, 492 p. Retrieved from: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220007.pdf>. [in Ukraine].
5. Goychuk, V., & Lyubomudrova, N. (2024). Chynnyky formuvannia liudskoho kapitalu pidpriemstv v umovakh nestabilnosti [Factors of formation of human capital of enterprises in conditions of instability]. *Economy and Society*, No. 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-127>. [in Ukraine].
6. The implications for OECD regions of the war in Ukraine: An initial analysis. (2022). OECD. Publishing. Retrieved from: <https://sal0.li/D3F3525>. [in English].
7. Tkach, S.M., & Panas, Ya.V. (2024). Miski ahlomeratsii v rehionakh Ukrainy: peredumovy ta perspektyvy rozvytku v umovakh viiny [Urban agglomerations in regions of Ukraine: prerequisites and development prospects in war conditions]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. Iss. 167(3). Pp. 62–70. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-3-9>. [in Ukraine].
8. Polishchuk, V., Oleksiuk, N., & Bachynska, O. (2023). Intehratsiia vnutrishno peremishchenykh osib u pryimaiuchi hromady: sotsialno-ekonomichniy aspekt [Integration of internally displaced persons into host communities: socio-economic aspect]. *Change Management and Innovation*, No. 6. Pp. 5–9. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2023-6-1>. [in Ukraine].
9. Ukraine rapid damage and needs assessment. (2023). World Bank. Retrieved from: <https://sal0.li/843c29B>.
10. Economy of Ukraine in 2023: main points. (2024). Center for Economic Strategy. Retrieved from: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/>.
11. Verkhovod, I., Sysoiev, O., Marukhlenko, O., Haleta, Y., & Polishchuk, N. (2025). Procesos de transformación en el ámbito social bajo la ley marcial: retos y oportunidades. *Interacción Y Perspectiva*, No. 15(2). Pp. 570–582. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15092411>. [in English].
12. Rossikhin, V., Babichev, A., Marukhlenko, O., Kravchuk, O., & Shtykun, O. (2023). Development of territorial communities' potential as a factor of socio-ecological development of territories: Desarrollo del potencial de las comunidades territoriales como factor de desarrollo socioecológico de los territorios. *Cuestiones Políticas*, No. 41(77). Pp. 205–226. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.14>. [in English].
13. Oleshchenko, V.Iu., Bober, L.P., & Marukhlenko, O.V. (2025). Vidkryte uriaduvannia yak chynnyk demokratychnoho rozvytku: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainski perspektyvy [Open governance as a factor of democratic development: international experience and Ukrainian prospects]. *Public administration and national security*, No. 4. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2025-4-10900>. [in Ukraine].